

Naam: Gijs ten Berg		Klas: 4A2
	vooraf ↓	
Hoe heet de tentoonstelling die je gaat bekijken?	Zoeken naar Zingeving	
Is er thema? Zo ja, wat voor thema? <small>(historisch, stijl/stroming, inhoudelijk thema zoals oorlog, liefde etc., vormgevingsthema zoals materiaal of techniek)</small>	De tentoonstelling is een overzicht van verschillende kunstenaars en kunststromingen. Een thema dat terugkomt in veel kunstwerken is filosofie en spiritualiteit.	
Staat er een kunstenaar centraal? Zo ja wie?	Er staat geen kunstenaar centraal in de tentoonstelling, want het gaat om de verschillen tussen kunstenaars en stromingen.	
Maak een overzicht waarin De stijl van de kunstenaar en minstens 4 andere werken verwerkt worden. Van de vier werken moet je per werk een beschrijving en een thema aangeven.	Aangezien er geen kunstenaar centraal staat, kan ik deze opdracht niet uitvoeren. Er zijn veel verschillende stijlen in de tentoonstelling terug te zien.	
Hecht aan dit vel <small>(ik heb het hieronder toegevoegd)</small> ten minste twee recensies van het werk door professionals (van internet) en noteer hiernaast →	Schrijver 1: Els van Swol Schrijver 2: Andrea Bosman Link 1: https://8weekly.nl/recensie/niet-alle-wegen-leiden-naar-rome/ Link 2: https://www.trouw.nl/religie-filosofie/verdwijnen-in-een-citroen-van-van-gogh-het-kröller-müller-museum-nodigt-bezoekers-uit-op-zoek-te-gaan-naar-zingeving~b9ebca4b/ (leesbaar via https://archive.is/OQmQt) Datum van de recensie 1: dinsdag 29 oktober 2024 Datum van de recensie 2: zaterdag 12 oktober 2024	
Recensie 1 <i>Op de middelbare school was een van de klassieke leerboeken Spoorzoeken in de bonte wereld van geloven en denken. Het boek beschrijft de hoofdstromingen in de religie in de meest ruime zin van het woord en gaat dieper in op de grote religies.</i> <i>De associatie komt op wanneer je door de tentoonstelling Zoeken naar zingeving in het Kröller-Müller Museum loopt. Niet alleen vanwege de vergelijkbare titels van het boek en de expositie, maar ook omdat beide qua inhoud overeenkomsten vertonen. Al zijn er natuurlijk ook verschillen.</i> <i>In het boek zijn aan het begin – zoals het wordt genoemd – ‘heerbanen’ uitgelicht: hindoeïsme, boeddhisme, andere Chinese godsdiensten (waaronder confucianisme, taoïsme), jodendom, islam en christendom. Daarna komen ‘primaire wegen’ zoals rooms-katholicisme, protestantisme en lutheranisme en even verderop ‘tertiaire wegen’ zoals spiritisme en theosofie.</i> <i>In de tentoonstelling komen ze ook allemaal aan de orde, maar dan gerelateerd aan de zoektocht van Helene Kröller-Müller (1869-1939) naar zingeving als de drijvende kracht achter haar verzameling kunstwerken.</i> Kunstenaars apart <i>Er is voor gekozen om de diverse kunstwerken uit de verzameling van Helene Kröller-Müller per kunstenaar te tonen, aangevuld met latere aankopen in haar geest, met werk van James Lee Byars, Nam June Paik en Shirazeh Houshiary. In die opzet wringt de schoen.¹ Er worden op deze manier namelijk twee sporen gevolgd: aan de ene kant Helene Kröller-Müllers zoektocht naar andere vormen van spiritualiteit en zingeving dan ze tijdens haar lutherse opvoeding in Duitsland had meegekregen, en de ontwikkeling van de kunst vanaf voornamelijk het realisme vanaf 1860 tot het eindpunt daarvan met Moeder en kind van Bart van der Leek aan de andere kant.</i> <i>Eigenlijk is er ook nog een derde spoor: de vraag om te proberen je te verplaatsen in de beweegredenen van Kröller-Müllers aankopen en in de werken die je ziet. Tweezitbankjes in kleine houten ruimtes nodigen hiertoe uit. Een uitgangspunt dat is ingegeven door een zinsnede uit 1909 van Helene Kröller-Müller aan het begin van de tentoonstelling: ‘Als je je eens zult kunnen verplaatsen in het gemoed van iemand, die zoó citroenen heeft kunnen zien en ons vertolken...’ Dit slaat op Mand met citroenen en fles van Vincent van Gogh, geplaatst naast een Christuskop uit de dertiende eeuw die Kröller-Müller als spinoziste Spinoza-Jezus noemde.</i> Heerbanen en aftakkingen daarvan		

¹ In deze context betekent “wringt de schoen” dat er weerstand ontstaat tussen de 2 kanten, er is een (problematisch) verschil.

Dat verplaatsen gaat misschien makkelijker als een soortgelijke volgorde zoals in *Spoorzoeken*, het boek, was aangehouden. Dan krijg je de 'heerbanen' hindoeïsme (Theo van Doesburgs Danseressen), boeddhisme (Odilon Redons *Le Sacré Coeur (Le Boudha)*), Zen for Film van Nam June Paik en James Lee Byars' *The Path of Luck*, de Chinese traditie (zogenaamde filosofenstenen), jodendom (Ossip Zadkine beeld Rebecca), islam (werk van Houshiary met een maansikkel) en christendom dat wordt onderverdeeld in de 'primaire weg' met rooms-katholicisme (Anrea Mantegna) en protestantisme (Saenredam).

Op de 'tertiäre weg' zouden we tenslotte werk tegenkomen van de theosoof Mondriaan (Compositie 10 in zwart wit, dat in het aankoopboek *Kerststemming* wordt genoemd).

Natuurlijk vallen niet alle kunstenaars in dergelijke hokjes te stoppen. Soms vallen ze in meerdere onder te brengen, zoals Jan Toorop of in een overkoepelende mystiek, zoals de Vlaming George Minne.

Zelf spoorzoeken

Of de zeven vraaggesprekken die de filosoof en schrijver Desanne van Brederode voerde en als audiotour vallen te beluisteren daarbij nu behulpzaam kunnen zijn, is nog maar de vraag. Ze kunnen (rationeel) namelijk ook in de weg zitten. Want om *La Madeleine au désert (Méditation)* van Pierre Puvis de Chavannes nu een collage te noemen, gaat wat ver. De mooiste zin is misschien dat je het mysterie het mysterie moet laten. Zelf spoorzoeken, kijken, ervaren en interpreteren.

Recensie 2

In de eerste zaal stuit de bezoeker op een donkere houten Christuskop naast de bijna lichtgevende Mand met citroenen en fles van Vincent van Gogh uit 1888. Daarboven een citaat van Helene Kröller-Müller: 'Als je je eens zult kunnen verplaatsen in het gemoed van iemand die zóó citroenen heeft kunnen zien en ons vertolken, dan zal je van kunst genieten omdat je er uit voelt, dat er ten spijt van alles iets in de wereld is, waar wij telkens weer naar zoeken en telkens weer ontzag voor moeten hebben', schreef ze in 1909.

De zinnen nodigen uit om in die citroenen te verdwijnen. In de kleuren, tinten, het licht, de textuur, de vorm. Vooral het woord 'vertolken' prikkelt. Het maakt van de citroenen acteurs op een podium.

Zoeken naar zingeving, zo heet de nieuwe expositie in het Kröller-Müller museum. Auf Sinnsuche is dat in het Duits geworden, Searching for meaning in het Engels. Want ja, hoe vertaal je het woord 'zingeving'? Het was een van de vragen waar volgens conservator Renske Cohen Tervaert lang over gesproken is bij de opzet van de expositie. En wat betekent het precies, als het gaat om kunstbeleving?

Rust van de natuur

Voor Helene Kröller-Müller (1869-1939), grondlegger van collectie en museum, was 'zingeving' de basis van haar kunstbeleving, vertelt Cohen Tervaert bij een rondgang door de zalen. Het museum moest een 'centrum voor geestelijk leven' worden, in de rust van de natuur.

Er zijn zeer uiteenlopende werken uit de collectie te zien, stukken ook die nog nooit goed onderzocht waren en nu gerestaureerd zijn, zoals een prachtig vrouwenportret van - vermoedelijk - pseudo Pier Francesco Fiorentino uit de vijftiende eeuw. Er zit een abstracte Mondriaan tussen en uiteraard werk van Vincent van Gogh, van wie het museum de op twee na grootste verzameling werken überhaupt bezit.

Godfathers van de spirituele kunst

Maar ook werk van Odilon Redon en een mysterieuze Madeleine in de woestijn met schedel van de 19de-eeuwse kunstenaar Pierre Puvis de Chavannes - volgens Cohen Tervaert zo'n beetje de 'godfather van het Symbolisme' én inspirator van Van Gogh. Dat alles vermengd met werken die later voor de collectie zijn verworven, zoals een sculptuur (Rebecca) van Ossip Zadkine en een 'lege' film van videokunstenaar Nam June Paik, waar krassen, stof en vuil zich in de loop der tijd ophopen.

Nu een grote verbouwing van het museum in het verschiët ligt, vertelt Cohen Tervaert, was het een mooi moment om terug te gaan naar de basis van de collectie. "Waar komen we vandaan, waarom bestaan we, wat zijn onze wortels? En een van de dingen waar we nog niet genoeg aandacht aan hadden besteed, is de vraag waarom Helene is gaan verzamelen."

Religieuze tolerantie

Helene Kröller-Müller paarde ogenschijnlijk tegenstrijdige eigenschappen aan elkaar: complex en onbuigzaam wordt ze genoemd, hard voor iedereen, ook haar kinderen, en dan toch ook een vrouw met gevoelige kanten. Als scholier - ze kwam uit een niet al te streng Duits luthers-evangelisch gezin - raakt ze geboeid door de grote namen uit de Duitse literatuur: Lessing, Goethe, Schiller.

Met name Nathan der Weise spreekt haar aan, een beroemd stuk van Theodor Lessing uit de 18de eeuw waarin hij pleit voor religieuze tolerantie. Zo ontdekt ze dat de doctrine van de kerk niet leidend hoeft te zijn. Ze gaat op zoek naar andere vormen van spiritualiteit.

Emotie, gevoel

Als ze al getrouwd is met de Nederlander Anton Kröller en kinderen heeft, leert ze kunstpedagoog Henk Bremmer kennen. Hij brengt haar op het pad van een mystieke kunstbeschuwing. Zijn idee is dat goede kunst je een emotie, een gevoel moet geven. Het gaat niet om de achtergrond van de kunstenaar, het materiaal, of de context van de tijd, maar om wat een kunstwerk met je doet.

Bremmer baseerde zijn ideeën op het gedachtegoed van Spinoza, de 17de-eeuwse filosoof die God in al het aardse zocht - en vond. Ook in kunst. "Dat is voor Helene echt een openbaring geweest", zegt Cohen Tervaert. "Voor haar was het een manier om dat hogere te vatten. De oneindige volmaaktheid der dingen, dat spreekt haar aan, en vertaalt zich ook in haar kunstcollectie, die ze vanaf dat moment begint te verzamelen." Het openingsbeeld, de Christuskop naast de Van Gogh, heeft Cohen Tervaert dan ook niet voor niets gekozen. "Helene was een traditionele vrouw, vandaar dat religieuze beeld, en daarnaast die moderne Van Gogh. Hij was in haar tijd nog helemaal niet zo beroemd, dus het is bijzonder dat het haar zo aansprak. En de mand met citroenen is een van de werken waardoor ze begreep wat Bremmer bedoelde. Daar komt ook het citaat

vandaan: door heel lang naar het schilderij te kijken begrijpt ze ineens hoe citroenen een spirituele ervaring kunnen overbrengen.”

Spinoza-Christus

Maar ook de betekenis van de Christuskop was voor Helene niet eenduidig christelijk. Als ze in april 1912 in Parijs in één klap twaalf Van Goghs aanschafft, maar ook werk van Seurat en Signac, schrijft ze daarover naar huis. En dan komt ze in een antiekwinkeltje een houten Christuskop tegen. Terwijl ze dus net al die moderne werken heeft gekocht, treft ze dit anonieme beeld uit de dertiende eeuw aan, en ze ziet daarin Spinoza, ze noemt het beeld zelfs ‘Spinoza-Christus’, en ze is er net zo lyrisch over als over al die Van Goghs.

Cohen Tervaert: “Dat vond ik zo mooi, omdat je nu in één oogopslag haar gevoel bij die verschillende werken ziet. Ze ziet dus wel dat het Christus is, maar geeft daar haar eigen betekenis aan. Dat willen we ook met de tentoonstelling: er zitten wel christelijke werken in, maar als je er voor open staat dan kun je er ook iets anders in zien.”

Een andere blik

Over hoe je die andere blik opwekt en voor rust bij het kijken zorgt, is volgens Cohen Tervaert ook lang gesproken. “Hele discussies hadden we, bijvoorbeeld of we mensen hun telefoons zouden laten wegleggen of niet, maar dat werd te ingewikkeld. Dus hebben we het meer in de vormgeving gezocht. Houten bankjes gemaakt waar je een beetje afgezonderd wat langer naar een specifiek werk kunt kijken.”

Voor die hoekjes benaderde het museum filosoof Désanne van Brederode. Bij zeven kunstwerken schreef ze een ‘gesprek’ van ongeveer zeven minuten, waarin ze allerlei handreikingen doet om op een andere manier naar de werken te kijken. Daarnaast is ze ook met haar buurmeisjes in gesprek gegaan over de schilderijen. Met een zogeheten podcatcher kun je die gesprekken bij de werken beluisteren.

Abstracte Mondriaan? Een grote smiley met kleur

Voor al de buurmeisjes zijn aanstekelijk. In Piet Mondriaans Compositie in zwart-wit zien zij ‘een grote smiley’, ze worden er ‘heel gelukkig’ van. En bovendien zien ze ‘heel veel kleur’: paars en blauw. Cohen Tervaert: “Dat zij die kleuren zien, dat was echt een eyeopener! Ineens zie ik het ook. In die zin had kunstpedagoog Bremmer wel gelijk, en moeten we geen kunstgeschiedenis studeren maar een werk gewoon zien zoals het is.”

Door het thema van de expositie zijn er ook allerlei nieuwe objecten uit het depot omhoog gekomen, vertelt de conservator. “Er zitten nog steeds werken in het depot die we niet goed in het vizier hebben. Het zijn ook ruim 20.000 objecten.”

‘Vroome kunst’

Zo heeft Helene het in een van haar (vele) brieven over het ‘doorloopkamertje’ met haar ‘vroome kunst’. Dat bevond zich in de voorloper van het latere museum in Otterlo, die in 1913 opende aan het Lange Voorhout in Den Haag.

Cohen Tervaert: “Toen ben ik op zoek gegaan welke werken dat zijn, want die laten we doorgaans niet zien. Onder andere is dat deze prent van een verrezden Christus, van renaissancekunstenaar Andrea Mantegna.

Kennelijk was het een favoriet van haar, hij hing boven haar bureau, waar ze haar brieven schreef en nadacht over haar museum.”

In de buurt van de Mantegna hangt het mooie vrouwenportret, toegeschreven aan pseudo Pier Francesco Fiorentino, dat Helene in 1913 in Keulen kocht. “We wisten er heel weinig van”, vertelt Cohen Tervaert. “We wisten eigenlijk niet eens dat we het hadden.”

“Vanwege de expositie hebben we het laten restaureren en we doen er nog onderzoek naar. We dachten eerst dat het 19de eeuws was, maar de vrouw blijkt na materiaal-technisch onderzoek toch in de 15de eeuw geschilderd te zijn.”

Een vertrouwde vriendin

“Soms ben je als een detective een puzzel aan het leggen”, zegt Cohen Tervaert. “Omdat Helene schreef over een ‘Italiaanse Madonna’ ben ik gaan zoeken. Ik vond een afbeelding van het werk in een boek dat Helene publiceerde over haar verzameling. Maar de vrouw heeft geen enkel attribuut dat duidt op een Madonna, al zou er wellicht nog een aureool boven haar hoofd hebben gezeten, die door de later aangebrachte achtergrond is overschilderd. Helene noemde haar een ‘Beatrice’, ze was op dat moment Dante’s Goddelijke komedie aan het lezen. Ze omschreef de vrouw op het portret als een ‘vertrouwde vriendin’.”

“Kennelijk”, aldus Cohen Tervaert, “bracht dit soort werken haar de innerlijke stilte waar ze zo naar zocht.”

Markeer in die besprekingen de belangrijkste zinnen	Gemarkeerd in de recensies hierboven.
Schrijf hiernaast de essentie (= belangrijkste boodschap/kritiek) van elke bespreking.	De eerste recensie gaat vooral over hoe de tentoonstelling geloof presenteert, en de persoonlijke inbreng van Helene Kröller-Müller. Volgens de auteur laat de tentoonstelling mensen nadenken over verschillende religieuze stromingen. De tweede recensie gaat vooral over hoe de tentoonstelling is ontstaan en samengesteld. Er wordt uitgelegd waarom bepaalde werken zijn gekozen en welke rol Helene Kröller-Müller hierin had. Ook worden een paar werken dieper geanalyseerd.
Wat verwacht je van deze tentoonstelling na het lezen van de recensies?	Ik denk dat de tentoonstelling mij gaat laten nadenken over mijn omgeving en geloof. Mij lijkt het vrij interessant om werken uit verschillende stromingen en perspectieven te bekijken.

		paraaf afspraak	
	<p>Plak in dit vak je kaartje / toegangsbewijs</p> <p>Gescand ↓</p> <p>Foto ↓</p> <p>Z.O.Z. ↓</p>	<p>punten (maximaal)</p>	<p>inleveren d.d.:</p>
<p>Beschrijf de samenstelling van de tentoonstelling. Wat voor kunstwerken waren er allemaal?</p>	<p>De tentoonstelling bevatte circa 40 schilderijen, 10 beeldhouwwerken en een aantal tekeningen. In de tentoonstelling hingen werken van onder andere Piet Mondriaan, Vincent van Gogh, Jan Toorop en Ossip Zadkine. Er hingen 2 werken van van Gogh: <i>Mand met citroenen en fles</i> en <i>Olijfgaard</i>. Bijna alle schilderijen waren abstract of hadden vervormde objecten of kleuren.</p>		
<p>Beschrijf de vormgeving van de tentoonstelling.</p>	<p>De tentoonstelling was een verbreedde gang, waarbij je langs alle werken loopt. Bij sommige werken was een fragment van een audiotour te horen. In deze audiotour werd dieper ingegaan op de emotie en betekenis van sommige werken. Bij de werken met audiotour stond een houten kubusje met een bankje erin.</p>		

Beschrijf de sfeer die de tentoonstelling oproept	De sfeer in de tentoonstellingsruimte was niet erg bijzonder. Het viel mij wel op dat mensen vrij lang naar veel werken bleven kijken, al helemaal bij de werken met een audiofragment. Ik denk dus dat de sfeer in de ruimte wel uitnodigend was om de werken te analyseren en je eigen emoties en betekenis ontdekken.
Zet jouw mening over de tentoonstelling af tegen die van de recensent	Ik ben het niet eens met de eerste recensent qua splitsing in 2 (of 3) wegen. De uiting van de verschillende religies is niet erg duidelijk te zien aan de werken zelf. Bovendien geef je het werk dan eigenlijk boodschap door de afkomst en religie van de kunstenaar. Ik denk dat het belangrijker is dat je zelf een mening vormt, waarbij de kunstwerken je helpen.
Wat vind je achteraf van de tentoonstelling? Verschilt je mening met de mening die je vooraf had?	Ik ben achteraf positiever ingesteld over de tentoonstelling dan vooraf. Ik stond er vooraf sceptisch tegenover dat kunstwerken echt een grote emotionele impact kunnen hebben, maar in het museum merkte ik dat ze je toch aan het denken kunnen zetten.
ingeleverd d.d.:	aantal punten toegekend:

Opmerkingen:

Beeldanalyse (2 van de 4 punten)	
Bespreek een kunstwerk dat je tijdens je bezoek aan de tentoonstelling is opgevallen.	
Plaatje of schets van het werk	<p>Titel: Vuurtoren bij avond (Oostvoorne) Maker: Charley Toorop Materiaal: Olieverf op doek Jaartal: 1915</p>

Vorm <i>Non-figuratief <> Figuratief (realistisch, geabstraheerd, abstract) Open <> gesloten vormen, geometrisch <> organisch</i>	Het werk is figuratief: het is duidelijk wat het schilderij moet voorstellen (een vuurtoren op een heuvel naast een dorpje). Het schilderij is echter wel geabstraheerd: de horizon is golvend en de wolken hebben vreemde kleuren en vormen. Ook zijn de vormen van de vuurtoren erg overdreven (de echte vuurtoren bestaat ook uit 3 delen met grijze kleuren, maar de 3 delen staan recht op elkaar en de vuurtoren bestaat uit 1 grijstint). Het werk is een tussenvorm tussen natuurgetrouw en abstract, want het is niet zoals het echt voorkomt in de wereld, maar de voorstelling is nog wel duidelijk te herkennen.
Licht <i>Lichtrichting, lichtsterkte/kwaliteit etc.</i>	<p>Het licht komt van de rechterkant van het schilderij, want aan deze kant is de vuurtoren verlicht. Het licht komt waarschijnlijk van de zon. Aangezien veel huisjes een vrij sombere kleur hebben (mogelijk vanwege weinig licht) en omdat sommige wolken dicht bij de horizon een oranje/roze kleur hebben, lijkt dit mij tijdens een zonsopkomst of zonsondergang.</p> <p>Omdat de dorpen (en dus huizen) ten zuiden liggen van de vuurtoren in Oostvoorne, kijkt dit schilderij dus naar het zuiden. Dit klopt ook met de weg die langs de vuurtoren loopt. De zon komt in dit geval dus uit het westen, dus het gaat waarschijnlijk hier om een zonsondergang.</p> <p>Het licht is niet erg fel, want de delen die in het licht staan zijn alsnog vrij dof en kleurloos.</p>
Ordering/compositie <i>Centraalcompositie</i>	De vuurtoren staat op de voorgrond van het werk. Op de achtergrond staan de huisjes. Deze doen eigenlijk niet mee met de boodschap, want de wolken en de vuurtoren zijn de belangrijkste elementen.
Ruimtelijkheid / ruimtesuggestie <i>2D > ruimtesuggestie: overlapping, afsnijding etc.</i>	<p>Het schilderij lijkt ruimte te bevatten door een aantal factoren: de vuurtoren is veel groter dan de huisjes (deze staan dus verder weg), de vuurtoren is gedetailleerder (vooral qua kleur) en er is sprake van overlapping (zoals bij het huisje aan de rechterkant).</p> <p><u>Er is geen duidelijk perspectief te herkennen in het werk.</u></p>
Kleur <i>Polychroom<>monochroom Kleurcontrasten Verzadiging etc.</i>	<p>Het schilderij bevat veel grijs tinten. De wolken hebben bijna dezelfde kleur als de vuurtoren, waardoor de 2 elementen goed bij elkaar passen.</p> <p>Het werk bevat weinig contrast. Het enige duidelijke contrast is het licht-donker contrast tussen de roze wolken en de grijze wolken. Het schilderij heeft vrijwel geen verzadigde kleuren: alle kleuren zijn vrij grijs. Het werk is polychroom: er zijn verschillende kleuren en tinten te zien.</p>
Voorstelling	Ik zie een vuurtoren op een heuvel staan. De hemel bestaat uit vreemde kleuren in golvende banen. Ook de horizon is golvend. Op de achtergrond is zijn huisjes, een rivier en een slingerende weg te zien.
Interpretatie / eigen mening	<p>De belangrijkste emotie uit dit werk is afgezonderdheid. Het lijkt alsof de vuurtoren stil staat in de omgeving, hij wordt opgenomen in de natuur. De vuurtoren is erg mysterieus: het heeft een afwijkende vorm en kleuren dan je zou verwachten. Je weet niet wat er binnen in de vuurtoren gebeurt, in tegenstelling tot de huisjes op de achtergrond.</p> <p>Ik vind het schilderij bijzonder, omdat de abstracte elementen goed passen bij de boodschap die het schilderij overbrengt. Het feit dat een kunstenaar dit geeft gecreëerd valt weg tegen de vragen die de lucht en de vuurtoren oproepen.</p>